

Kraanvogels boven Tannenberg

Elke Duitser kent die naam, zoals Heiligerlee voor Nederlanders een begrip was, ook al wist je niet waar het lag. Maar “*Tannenberg*” zoek ik vergeefs bij de T in mijn oude Winkler Prins, die honderden historisch volkomen onbetekenende plaatsen wél beschrijft. De Slag bij Tannenberg is voor Duitsers een roemrijk begrip: daar werden de Russen eind augustus 1914 verpletterend verslagen door het veel kleinere, tactisch superieure keizerlijke leger. Toch had het niet veel gescheeld of Rusland had daar de twintigste eeuw een totaal andere loop gegeven.

Aan de Slag bij Tannenberg is de naam van veldmaarschalk *von Hindenburg* verbonden, de latere chef-staf en na 1925 Rijkspresident, die van pensioen werd teruggeroepen om de oprukkende Russen tegen te houden. Die hadden meteen bij het begin van de Eerste Wereldoorlog een groot stuk Oost-Pruisen op de Duitsers veroverd, een oude expansiewens van de tsaren [de “ijsvrije havens” Königsberg en Danzig]. De Duitsers werden verteruggedrongen, maar wisten dankzij snelle transporten van soldaten en kanonnen per trein en het afluisteren van de ongecodeerde Russische veldtelefoon achter de vooruitgeschoven Russische linies te komen. Zo konden ze ongemerkt het zuidelijke deel van het - nauwelijks te bevoorraden - Russische leger omsingelen. Dat kon tussen de Mazurische meren en de uitgestrekte moerassen geen kant op, terwijl de zwakke legerleiding in paniek raakte. Tienduizenden Russen sneuvelden door kogels uit dezelfde mitrailleurs die tot 11 november 1918 nog een miljoen Engelse en Franse soldaten zouden neermaaien. Met WO1 begon de mechanisering van het doden en ook het militair-industriële complex met *Krupp und Kaiser*. Op de Mazurische akkers lagen de allereerste stapels soldatenlijken van “de Grote Oorlog”. Aan het westelijk front moest het zinloze doden aan de Somme en bij Verdun nog beginnen; de oorlogskerkhoven en monumenten daar zijn pompeuzer dan hier in Oost-Pruisen....pardon: Polen.

En nu lig ik op mijn eigen stukje Tannenberg door de tentopening naar de sterren te kijken, die hier zoveel beter te zien zijn dan in de Randstad. Dertig jaar geleden maakte ik het voor het eerst mee, die zeldzame mengeling van absolute stilte, pikdonker en het getrompetter van kraanvogels, en al die jaren heb ik niet geweten dat hier wereldgeschiedenis geschreven is. Een bloedige geschiedenis en kantje-boord, zo las ik deze zomer in “*Guns of August*” van Barbara Tuchman, want het kunststukje van von Hindenburg en majoor Hoffmann was een grote gok. Als die mislukt was en de Russen heel Oost-Pruisen hadden veroverd, dan was de Eerste Wereldoorlog totaal anders verlopen. Dan hadden de Duitsers hun handen niet vrij kunnen maken voor het Westelijk Front. Dan was de tsaar mogelijk niet zo verzwakt en vernederd en hadden de Bolsjewieken in 1917 geen revolutie kunnen plegen.

Als, als, ja als, dan was er geen Versailles geweest, geen Hitler of Stalin, en dus ook geen Holocaust, geen Israel, geen Vietnamoorlog, geen Taliban en geen 9/11!

Dan was alles anders geweest, ook mijn eigen leven. Dan was mijn Pools-Nederlandse jeugdvriend *Maksiem Gorzynski*, die mij aan dit gebied verknocht gemaakt heeft, nooit geboren, en dan had ik zeker niet hier en nu in mijn slaapzak gelegen.

Maksiem [1946] is een oorlogsprodukt: zijn vader, Pools-Duits communistenleider en verzetsman, ontsnapte na 1933 tweemaal uit concentratiekampen en dook onder bij een Leidse vluchtelingenhelpster, met wie hij na de oorlog trouwde. Nadat dat huwelijk o.a. onder druk van de BVD midden in de koude oorlog strandde, was ik plotseling mijn vriendje kwijt. Alleen met kerst en verjaardagen kreeg ik een kaart met Poolse boerenarbeiders-postzegels met hamer en sikkel. In 1973 ging ik hem opzoeken; sindsdien kom ik elk jaar in Polen.

Gek idee: die sterren daar boven “hebben alles gezien” wat hier gebeurd is, ook de Russische T-34 tanks die in januari '45 over deze landerijen heen walsten en dit gebied, dat al sinds de vroege Middeleeuwen Pruisisch was, voorgoed [?] achter nieuwe grenzen schoten, wat overigens al in Jalta besloten was. Die sterren zagen ook de miljoenen vluchtelingen in 1945, de “Vertriebenen”, de laatste slachtoffers van Hitler, van wie honderdduizenden bij 20 graden onder nul crepeerden langs de oude Reichsstrasse 1, waarover ik in mijn comfortabele Citroen naar het oosten zoef.

Sinds 1999 ben ik mede-eigenaar van 20 hectare Tannenberg, voor Maksiem een stukje oude-dagsvoorziening, voor mij leuker dan een Roparco-rekening, want daar kun je niet op kamperen. Voor een kwartje per m2 wilden wij deze schitterend gelegen landerijen niet laten schieten. En zo kampeer en “birdwatch” ik op een eigen stukje wereldgeschiedenis dat steeds minder mensen kennen.

Kwam ik hier tot voor kort voor de natuur – zeearend, visarend, ijsvogel, wielewaal, bever – nu is elke vakantie een ontdekkingsstocht terug in de tijd. De kilometerslange centrale loopgraaf van de Duitsers hadden we al eerder gevonden, want die staat op de stafkaart. De kleine zig-zag loopgraaf in het bos naast onze akker, met op elke hoek een tweemansbunker, dat was dé ontdekking vorige zomer. De westelijke helling langs de bovenloop van de Alle werd door deze loopgraaf doorkruist. De Russen hadden geen schijn van kans om de rivier – waarop wij jarenlang kano gevaren hebben zonder die fortificaties te ontdekken – hier over te steken. Het moeras, waar de Kraanvogels broeden, hield ze verderop tegen. De bunkertjes liggen er 90 jaar later nog gaaf bij, met schoon zand op de bodem, heel anders dan de restanten van WO1 in Noord-Frankrijk. We hebben er al tien ontdekt, na het struikgewas en de aarde van de mangaten weggewerkt te hebben. Wie weet welke soldaten van het verderop gelegen oorlogskerkhof hier verschanst geweest zijn.

Net als in Noord-Frankrijk bij de “*Abris-du-Kronprinz*” en in Hitlers “*Wolfschanze*” – nog geen 100 km hier vandaan, de enige plek op aarde waar diens voetstappen nog niet weg gebuldoerd zijn - krijg ik op deze plek dat opgewonden en ook ontroerde gevoel: **HIER IS HET GEBEURD!** Ik zit nu **IN** de geschiedenis! Gelukkig is dit nog geen toeristische attractie; alleen Maksiem, zijn vrienden en lokale boeren weten ervan. Niemand kan hier komen, geen SUV komt erdoor. Er is gewoon geen pad.

Wat we ook met deze grond gaan doen, het blijft óns geheim. Intussen gebruiken de kraanvogels onze akker voor hun paringsritueel; over groen beleggen gesproken..... Maar het Tannenberg-monument, waar von Hindenburg tot 1945 bijgezet lag, waar geen muur meer van overeind staat – de stenen werden na '45 voor de wederopbouw van Warschau gebruikt - daar zou het armoedige Olsztynek [het vroegere Hohenstein] nog een toeristische trekpleister van kunnen maken. De fundamenten liggen er nog en de toegangspoort, waar Hitler in 1933 onderdoor reed, staat er ongeschonden bij. Dit is dé plek waar de verzoening tussen Polen en Duitsland met een nieuw monument kan worden bezegeld.

Martin Kroon [1946]

zomer 2004, bij Marozek, Oost-Polen

Gerda Brautigamsingel 50
2331 SJ Leiden
tel. 071-5311307